

WILLIAM JAMES

Moraalinen vastine sodankäynnille

Kun ryhdymme sotaan sota vastaan, odotettavissa ei ole mitään lomailua tai huvireikeilyä. Sotaisat tunteet ovat juurtuneet niin syvään ihanteisiimme, etteivät ne väisty, ellei meillä ole tarjota niiden tilalle parempia korvikkeita kuin kunniaa ja häpeää, joita kansakunnille ja yksilöille koituu politiikan melskeistä ja talouselämän ailahduksista. Nykyihmisen suhde sodankäyntiin on jollain lailla hyvin risti-riitainen. Kysykääpä Yhdysvalloissa kaikilta pohjoisen ja etelän miljoonilta asukkailta, haluaisivatko he nyt (jos sellainen olisi mahdollista) pyyhkiä koko sisällissodan historiasta ja korvata sen marssit ja taistelut rauhanoimaisella siirtymällä nykyaikaan. Luultavasti vain kourallinen erikoisuudentavoittelijoita vastaisi myöntävästi. Esivanhempamme, heidän ponnistuksensa, kaikki muistomme ja sankaritarinamme ovat yhteistä henkistä pääomaamme ihanteellisimmillaan, pyhää henkistä pääomaa, joka on arvokkaampaa kuin kaikki kansakuntamme yhdistymisen puolesta vuodatettu veri. Mutta kysykääpä noilta samoilta ihmisiltä, aloittaisivatko he kylmäverisesti toisen kansalaissodan tuon henkisen pääoman vuoksi, eikä yksikään mies tai nainen kannattaisi moista ehdotusta. Niin arvokkaita kuin tuollaiset sodat ovatkin olleet, nykyajan näkökulmasta sotaan ei tule ryhtyä yksinomaan ihanteiden kerryttämiseksi. Nykyisin sodankäynti katsotaan hyväksyttäväksi vain pakon edessä – vain jos vihollisen epäoikeudenmukaisuus ei jätä muutakaan vaihtoehtoa.

Ammoin asiat eivät olleet näin. Muinaisihmiset olivat metsästäjiä, ja naapuriheimon kimppuun käyminen, sen miesten tappaminen, kylän tuhoaminen ja

naisten ryöstäminen oli sekä kannattavin että jännittävin tapa elää. Tällä tavoin jäivät henkiin sotaisimmat heimot. Päälliköiden lisäksi kokonaisissa kansoissa alkoi puhdasta maineenkipeyttä ja riidanhalua sekoittua niitä perustavampaan ryöstövimmaan.

Nykyaikainen sodankäynti on niin kallista, että meistä kaupankäynti on parempi tapa rosvoja. Nykyihminen on kuitenkin perinyt kaiken esivanhempiansa toraisuuden ja voitontahdon. Sodan järjettömyyden ja kauhujen osoittamisella ei ole ollut mitään vaikutusta häneen. Juuri sodan kauhistuttavuudessa on sen kiehtovuus. Sota on väkevää elämää: se on elämää äärimillään, *in extremis*. Sodan vaatimat verot ovat ainoita veroja, joita ihmiset eivät maksa vastentahtoisesti, mikä käy ilmi joka ainoan kansakunnan budjeteista.

Historia on silkkaa verilöylyä. *Ilias* on yhtä pitkää kertomusta siitä, kuinka Diomedes ja Aias, Sarpedon ja Hektor *tappoivat*. Heidän veriteoistaan kerrotaan yksityiskohtaisesti, ja tarina kävi hengenravinoksi kreikkalaisille. Kreikan historia on kauttaaltaan kansalliskiihkoista ja imperialistista – sota käytiin sen itsensä vuoksi, jokainen kansalainen oli soturi. Kaikkine järjettömyyksineen Kreikan historia on karmivaa luettavaa, vaikka siinäkin vain ”tehdään historiaa” – siirretään historiaan täysin tuhottuna sivilisaatio, joka ylsi älyllisesti ehkä korkeammalle kuin yksikään sitä ennen tai sen jälkeen.

Kreikkalaisten sodat olivat puhtaasti rosvoretkiä. Niiden ainoat liikkeellepanijat olivat ylpeys, kulta, naiset, orjat ja jännitys. Esimerkiksi *Peloponnesolaisodassa* ateenalaiset vaativat puolueettoman Meloksen (saari, jolta Milon Venus löydettiin) asukkaita tunnustamaan heidän herruutensa¹. Osapuolet kohtaavat, ja heidän väittelynsä,

jota Thukydides monisanaisesti kuvailee, kelpaisi kaikessa muodollisessa järkiperäisyydessään jopa Matthew Arnoldille². ”Väkevämpi toteuttaa mitä voi”, sanovat ateenalaiset, ”ja heikompi siihen myöntyy.” Kun meloslaiset toteavat, että he luottavat jumaliin ennemmin kuin ryhtyvät orjiksi, ateenalaiset vastaavat:

”Me näet uskomme jumalien, todennäköisesti, ja ihmisten, aivan varmasti, luontonsa pakosta aina hallitsevan sikäli kuin heillä on valtaa. Tätä lakia emme ole säättäneet emmekä ensimmäisinä sen mukaan toimineet; olemme saaneet sen valmiiksi säädettyinä [...] [M]yös te ja kaikki muut, jotka kenties tulisivat yhtä mahtaviksi kuin me, tekisivät samoin. Meidän ei siis suinkaan tarvitse pelätä, että jumalat sallisivat meidän joutua tappiolle.”

Meloslaiset kuitenkin vastustelevat edelleen, joten heidän kaupunkinsa vallataan. ”Ateenalaiset”, toteaa Thukydides, ”surmasivat kaikki Meloksen miehet, jotka saivat vangiksi, ja myivät naiset ja lapset orjiksi. He asuttivat sitten paikan itse lähettämällä sinne viisisataa siirtolaista.”³

Aleksanterin elämäkin oli pelkkää rosvoilua, silkkää voimankäytön ja ryöstelyn orgiaa, jota on romantisoitu esittämällä hänet sankarihahmona. Millekään järkiperiaatteelle se ei perustunut. Heti kun Aleksanteri kuoli, hänen kenraalinsa ja komentajansa kävivät oikopäätä toistensa kimppuun. Nuo ajat olivat julmuudessaan käsittämättömiä. Kun Rooma lopulta valloitti Kreikan, Rooman senaatti kehotti Paullus Aemiliusta palkitsemaan sotilaansa ponnistuksistaan ja ”antamaan” näille Epiruksen vanhan valtakunnan. Sotilaat ryöväisivät seitsemänkymmentä kaupunkia ja alistivat niiden sataviisikymmentätuhatta asukasta orjiksi. En tiedä, kuinka monta ihmistä he kaikkiaan surmasivat, mutta pelkästään Aetoliassa he tappoivat kaikki senaattorit, joita oli viisisataaviisikymmentä. Brutus oli ”jaloin heistä kaikista”, mutta rohkaistessaan sotilaitaan Filippiissä hänkin lupasi antaa heille Spartan ja Thessalonikin kaupungit hävitettäväksi, jos he voittaisivat taistelun.⁴

Sellainen oli tuo raaka kasvattaja, joka koului yhteiskuntia pysymään koossa. Sieltä periytyy sotainen luonteemme. Juuri julmaa historiaamme saammekin enimmäkseen kiittää siitä sankarillisuudesta, jota ihmislajissa ilmenee. Kuolleet eivät kerro tarinoita, ja jos on ollut olemassa muunkinlaisia heimoja, niistä ei ole säilynyt ainuttakaan jälkeläistä. Esivanhempamme ovat juurruttaneet sotaisuuden luihimme ja ytimiimme, eivätkä edes tuhannet rauhan vuodet saa sitä kitkettyä meistä pois. Kun yleinen mielipide äityy riittävän taistelunhaluiseksi, yksikään hallitsija ei pysty vastustamaan sitä. Toisessa buurisodassa molemmat hallitukset aluksi bluffasivat, mutta eivät pystyneet jättämään asioita vain siihen – sotilaallinen jännite oli niille liikaa⁵. Vuonna 1898 taas kansakuntamme sai lukea sanan SOTA kissankorkuisilla kirjaimilla jokaisesta sanomalehdestä kolmen kuukauden ajan. Lehtien sotaintoilun vuoksi McKinley joutui lupamaan maltillisesta politiikastaan ja ryhtymään viheläiseen Espanjan vastaiseen sotaan.⁶

Tänä päivänä sivistynyt mielipide on merkkillinen sekoitelma ajatuksia. Sotaisat vaistot ja sotilaalliset ihanteet ovat edelleen yhtä voimissaan kuin ennenkin, mutta ne ovat joutuneet perusteltujen arvostelujen kohteeksi, mikä pahasti rajoittaa niiden entistä vapautta. Luke-mattomat kirjoittajat ovat osoittaneet asepalveluksen raadollisuuden. Pelkkä halu varastaa ja alistaa ei vaikuta enää moraalisesti hyväksyttävältä vaikuttimelta, ja onkin keksittävä tekosyitä, joiden avulla sen kaltaiset motiivit voidaan liittää yksinomaan viholliseen. Englannin ja Yhdysvaltain armeijoiden ja merivoimien johto hokee lakkaamatta varustautuvansa yksinomaan ”rauhaan” – Saksa ja Japanihan ne ovat varustus- ja valloitusvimmaisii. ”Rauha” tarkoittaa sotilaiden kielellä ”sotaa odotettavissa”. Koko sanasta on tullut silkkaa härnäystä, eikä yhdenkään vilpittömästi rauhaa toivovan hallituksen pitäisi ikimailmassa painaa sitä sanomalehtiinsä. Jokaisen ajan tasalla olevan sanakirjan tulisi todeta, että ”rauha” ja ”sota” tarkoittavat samaa asiaa, välillä *in posse*, toisinaan taas *in actu*⁷. Voidaan jopa aivan mielekkäästi sanoa, että kansakuntien tavattoman kiivas kilpailu sotaan *valmistautumisessa* on todellista, loputonta ja tauotonta sota, ja että taisteluilla vain tavallaan todennetaan ”rauhan” aikana hankittu sotilaallinen herruus.

On selvää, että tältä osin sivilisoituneelle ihmiselle on kehittynyt jonkinlainen kaksoispersoonallisuus. Jos ajattelemmme Euroopan maita, yhdelläkään niistä ei ole hyväksyttävissä olevaa etua, joka tuntuisi oikeuttavan (tuon intressin aiheuttaman) sodan väijäämättä aiheuttamat valtaiset tuhot. Vaikuttaisi siltä, että jokaisessa rehellen pyyteitten eripurassa pitäisi yhteistunnon ja arkijärjen avulla löytää tapa päästä yhteisymmärrykseen. Itse katson velvollisuudeksemme uskoa kansainväliseen järkiperäisyyteen mahdollisimman pitkälle. Mutta käsitan kyllä, kuinka epätoivoisen vaikeaa on nykytilanteessa lähentää rauhantahtoisia ja sodanhaluisia osapuolia. Uskon, että juopa heidän välillään johtuu määrätysti pasifismin ohjelman heikkouksista, jotka saavat militaristin vastustamaan rauhanaatetta voimakkaasti ja osin myös oikeutetusti. Koko keskustelussa perusongelma on se, että osapuolet nojautuvat lähinnä mielikuviin ja tuntemuksiin. On vain utopia toista vastaan, ja kaikkia toisen osapuolen sanomisia pidetään ilman muuta sekavina oletuksina. Koska itseänikin on arvosteltu ja osoiteltu sillä tavoin, yritän nyt luonnehtia yleisesti noita kuvitteellisia vastavoimia ja osoittaa, mikä omasta erehtyväisestä mielestäni vaikuttaisi parhaalta utopistiselta hypoteesilta, luopaavimmalta rauhan rakentamisen tavalta.

Vaikka olenkin pasifisti, kieltäydyn puhumasta sodankannattamisen raasta puolesta (jota ovat ruotineet erinomaisesti jo varsin monet kirjoittajat) ja arvioin ainoastaan sotatuntoisuuden ylempiä kerroksia. Isänmaallisuutta kukaan ei pidä halveksittavana. Kukaan ei liioin kiellä, etteikö sota lisää historiankirjoituksen kiehtovuutta. Mutta isänmaallisuus perustuu olennaisesti aina hillittömään kunnianhimoon, ja kiehtovaksi sen tekee väkivaltaisen kuoleman mahdollisuus. Sosiaalisen evoluution kannalta ohimeneväksi ilmiöksi sota

”Missä olisivat elämän kohokohdat? Jos sotiminen olisikin joskus lakannut kokonaan, heidän näkemyksensä mukaan sota olisi keksittävä uudestaan, jotta elämä ei noin vain rappeutuisi.”

eivät myönnä edes vahingossa sen enempää sotaiset isänmaanystävät kuin sotaiset romantikkomieletkään, saati ammattisotilaat. Ajatus jonkinlaisesta lampaiden paratiisista on heidän mielestään paremman tietomme vastainen. Missä olisivat elämän kohokohdat? Jos sotiminen olisikin joskus lakannut kokonaan, heidän näkemyksensä mukaan sota olisi keksittävä uudestaan, jotta elämä ei noin vain rappeutuisi.

Kaikki sodankäynnin ajattelevaiset puolustajat, jotka pitävät sotimista myönteisenä asiana, suhtautuvat siihen nykyisin kuin uskontoon. Se on kuin jonkinlainen sakramentti, josta on muka etua niin voitetuille kuin voitajalle. Lisäksi saamme kuulla, että täysin riippumatta eduistaankin sodankäynti on ehdottoman hyvä asia, sillä sodassa ihmisluonto on dynaamisimmillaan. Sodan ”kauhut” ovat halpa hinta maksettavaksi sen ainoasta otaksutusta vaihtoehdosta, maailmasta, joka muodostuu toimistotyöläisistä ja opettajista, yhteiskoulutuksesta ja eläinsuojelusta, kuluttajajärjestöistä, hyväntekeväisyys-hankkeista, yleisestä yrittäjähenkisyydestä ja häpeämättömästä naisasialiikkeestä. Sellaisessa maailmassa ei ole minkäänlaista ylvyttä, ei jämäkkyyttä eikä arvokkuutta! Oikein hävettää moinen maailma, eletään kuin siat pellossa!

Ydinolemukseltaan tämän tunteen jakavat nähdäkseni kaikki tervehenkiset ihmiset jossain määrin. Sisukkuus on ihanne, jota militarismi suurelta osaltaan pitää yllä, ja ihmiselämä ilman sisukkuutta olisi surkuteltavaa. Olisi ikävää, ellei historia tarjoaisi uskalkoille riskejä tai palinkintoja. On olemassa sotilasluonnetyyppi, jota ihmislajin ei kenenkään mielestä pitäisi jättää synnyttämättä, sillä kaikki ovat yhtä mieltä sen ylivertauudesta. Ihmiskun-

nalla on velvollisuus pitää sotilaallisia luonteita varastossa (ellei nyt varsinaisesti käyttöä varten, niin ainakin päämäärinä sinänsä, malliesimerkkeinä), jotta Rooseveltin surkimuksien ja vellihousujen takia kaikki muu ei katoaisi maan päältä⁸.

Luullakseni perimmältään armeijakirjoitusten taustalla vaikuttaa juuri tämä luonnollinen tunne. Militaristisilla kirjailijoilla on tietääkseni poikkeuksesta mystinen näkökulma aiheeseensa, ja he pitävät sotaa biologisena tai sosiologisena välttämättömyytenä, jota eivät pidä aisoissa tavalliset psykologiset estot tai vaikuttimet. Kun aika on kypsä, sodan on syyttävä, oli se järkevää tai ei, sillä kaikki esitetyt oikeutukset ovat poikkeuksesta pinnallisia. Sota on lyhyesti sanottuna ihmisen pysyvä *velvollisuus*. Kenraali Homer Lea liikkuu viimeisimmässä kirjassaan *The Valor of Ignorance* suorasukaisesti tällä maaperällä⁹. Hänen mielestään valmius sotaan on kansallisuuden olemus ja sotimiskyky on paras tapa mitata kansakunnan terveyttä.

Kansakunnat eivät ole kenraali Lean mielestä koskaan vakaita – niiden on välttämättä joko laajennuttava tai kutistuttava sen mukaisesti, ovatko ne elinvoimaisia vai heikkoja. Tämän kohtalokkaan luonnonlain nojalla on mahdotonta, etteikö paraikaa paisuvan Japanin valtiojohto olisi jo kauan sitten käynnistänyt poikkeuksellisen kaukonäköisesti laajamittaisen valloituspolitiikkansa – pelin, jossa ensimmäiset siirrot olivat sen sodat Kiinaa ja Venäjää vastaan ja sen sopimus Englannin kanssa, ja jossa lopullinen päämäärä on miehittää Filippiinit, Havaiji-saaret, Alaska ja koko rannikko Sierra Nevadasta länteen. Tämä antaa Japanin haltuun sen, mitä Japanin väistämätön kutsumus valtiona ehdottomasti pakottaa

”Havaiji, Alaska, Oregon ja Etelä-Kalifornia menetettäisiin lähes ilman vastarintaa, San Francisco antautuisi parissa viikossa, ja koko sota hävittäisiin muutamassa kuukaudessa.”

sen vaatimaan – koko Tyynenmeren aluetta – ja näiden perimmäisten kuvioiden vastustamiseen meillä amerikkalaisilla ei ole kenraali Lea mukaan mitään muuta kuin omahyväisyytemme, tietämättömyytemme, kauppahenkisyytemme, turmeltuneisuutemme ja akkamaisuutemme. Kenraali Lea vertaa teknisiä yksityiskohtia myöten omaa nykyistä sotilaallista voimaamme Japanin sotavoimiin ja päätelee, että Havaiji-saaret, Alaska, Oregon ja Kalifornian eteläosa menetettäisiin lähes ilman vastarintaa, että San Franciscon olisi antauduttava parissa viikossa japanilaisten saartamina, ja että koko sota olisi ohi kolmessa tai neljässä kuukaudessa. Silloin maamme – kykenemättä saamaan takaisin, mitä ei ollut huolinut riittävästi puolustaa – ”hajoaisi”, kunnes joskus hamassa tulevaisuudessa nousisi joku Caesarin tapainen hallitsija, joka yhdistäisi Yhdysvallat jälleen kansakunnaksi.

Aikamoisen synkkä ennuste! Aivan epäuskottava se ei ole, jos Japanin poliitikkojen mentaliteetti on todella sellaista caesarmaista laatua, josta historia tuntee turhankin monta esimerkkiä, ja muita kenraali Lea ei näy pystyvän kuvittelemaankaan. Ei ole kuitenkaan mitään syytä ajatella, etteikö muka enää syntyisi ja varttuisi napoleon- tai aleksanterimaisia hahmoja. Jos heitä ilmaantuu Japaniin ja jos he saavat tilaisuutensa, saatamme vielä hyvinkin kohdata juuri *The Valor of Ignorancen* maalailemia yllätyksiä. Niin huonosti kuin vielä tunnemmekin japanilaisen mentaliteetin sisimpiä sopukoita, olisimme ajattelemttomia, elleimme ottaisi sellaisia mahdollisuuksia huomioon.

Toiset sota-aatteen kannattajat ovat mietteissään vaikeaselkoisempia ja moraalisempia. S. R. Steinmetzin *Philosophie des Krieges* on hyvä esimerkki¹⁰. Steinmetzin

mukaan sota on koettelemus, jonka Jumala on asettanut punnitakseen sen vaa’assa kansakunnan paikan muiden joukossa. Se on valtion olennainen muoto ja ainoaa toimintaa, jossa ihmiset käyttävät kaikkia kykyjään yhteisten pyrkimysten hyväksi. Jokainen voitto on seurausta hyveiden kokonaisuudesta ja jokainen tappio jostakin paheesta tai heikkoudesta. Uskollisuus, yksituumaisuus, sitkeys, sankaruus, omatunto, kasvatatus, kekseliäisyys, talous, vauraus, fyysinen terveys ja elinvoima – mikä tahansa moraalinen tai älyllinen huipentuma vihjaa Jumalasta jakamassa oikeutta ja usuttamassa kansoja toisiaan vastaan. *Die Weltgeschichte ist das Weltgericht*: tohtori Steinmetz ei usko sattuman ja onnen vaikuttavan aikojen saatossa näihin asioihin millään lailla¹¹.

On huomattava, että vallitsevat hyveet ovat joka tapauksessa hyveitä, paremmuuksia, joilla on merkitystä niin rauhanomaisissa kuin sotilaallisissakin mittelöissä, mutta sotaolot pingottavat niitä äärettömästi tiuhempaan, mikä tekee sodasta koetuksena äärettömästi läpitukevampaa. Steinmetzin mielestä sodan iskuvoimaan verrattuna millään muilla koettelemuksilla ei ole merkitystä. Sodan hirmuinen vasara takoo kansat yhtenäisiksi valtioiksi, ja vain sellaisissa valtioissa voivat ihmisluonteen kyvyt kehittyä kunnollisesti. Ainoa vaihtoehto tälle on ”rappio”.

Tohtori Steinmetz on säntillinen ajattelija, ja hänen kirjansa on lyhykäisyydestään huolimatta sangen kattava. Nähdäkseni sen sanoman voisi tiivistää Simon Pattenin sanoihin: ihmiskunta on kasvanut kipuillen ja peläten; siirtyminen ”nautintotalouteen” saattaa olla kohtalokasta olennolle, joka ei ole oppinut suojautumaan sen rappeuttavilta vaikutuksilta¹². Sanonnaksi sorvattuna militaristista asennetta leimaa *pelon vallasta vapautumisen pelko*.

Vanhan vihollisten pelkäämisen sijaan alamme nyt pelätä itseämme.

Vaikka pyörittelen pelkoa mielessäni miten päin tahansa, se vaikuttaa johtavan kahteen vastentahtoisuuteen, joista toinen on esteettinen ja toinen moraalinen. Ensinnäkään ei tahdottane kuvitella tulevaisuutta, jossa sotilaselämä monine viehätöksineenkin olisi ikuisesti mahdotonta ja kansojen kohtalot eivät enää koskaan saisi loppuratkaisua nopeasti, jännittävästi ja traagisesti voimankäytöllä vaan ainoastaan vähittäisenä ja valjuna ”evoluutiona”. Toisekseen työntänee luotaan näky ihmillisen sinnikkyuden yliverntaisen näytelmän päättymisestä, jolloin ihmisten loistavat sotilaskyvyt kävisivät pysyvästi piileviksi tulematta ikinä esiin itse teossa. Mielestäni näitä itsepintaisia vastahakoisuuksia, jotka eivät ole vähäisempiä kuin muutkaan esteettiset tai eettiset itsepintaisuudet, pitää kuunnella ja kunnioittaa. Niitä ei voida kuitata pelkästään sillä, että vastustetaan sodan kalleutta ja kauhuja. Juuri kauhujen vuoksi sodassa on jännitystä, ja jos kerran ihmisluonnosta otetaan sodassa äärimmäistä ja yliverntaista mittaa, puhe kustannuksista on alentavaa. Sodan pelkästään kielteinen arvostelu jää ilmeisen vaisuksi: pasifismi ei saa käännyttäviä militaristeista. Sodankäynnin puoltajathan eivät kiellä sotimisen raakuuksia, kauhuja tai kustannuksia. He sanovat vain, että nuo asiat ovat mitalin toinen puoli. He sanovat, että sota on noiden asioiden *arvoista*: kun ihmisluonto käsitetään kokonaisuudeksi, sodat ovat paras suoja sen heikkoja ja pelkurimaisia piirteitä vastaan. Sen vuoksi ihmiskunnalla ei ole *varaa* rauhantaluuteen.

Pasifistien pitäisi perehtyä paremmin vastustajiensa esteettiseen ja eettiseen näkökulmaan. J. J. Chapman¹³ kehottaa tähän kiistassa kuin kiistassa: kun vasta sitten *etenee pääasiaan*, kiistakumppani seuraa mukana. Niin kauan kuin antimilitaristeilla ei ole tarjottavanaan sodankäynnin kurinalaisuudelle jotakin moraalista vastinetta, kuten fysiikassa liike on lämmön mekaaninen vastine, he eivät tajua tilanteen täyttä merkitystä. Ja pääsääntöisesti he tässä epäonnistuvatkin. Heidän utopioissaan kuvatut veloitteet, rangaistukset ja sanktiot ovat kaikki liian laimeita ja kesyjä, jotta liikuttaisivat sotamielisiä. Tolstoin pasifismi on ainoa poikkeus tästä säännöstä, sillä se suhtautuu läpeensä pessimistisesti kaikkiin tämän maailman arvoihin ja asettaa jumalanpelon moraaliseksi kannustimeksi, joka muualla korvautuu vihollisen pelolla. Mutta sosialistiset rauhanpuolustajamme uskovat kaikki ehdottomasti tämän maailman arvoihin, ja jumalan ja vihollisen sijaan he pelkäävät ainoastaan laiskuuden aiheuttamaa köyhyyttä. Kaikki sosialistinen kirjallisuus, johon olen tutustunut, kielii tästä heikkoudesta. Jopa Lowes Dickinsonin hienossa dialogissa korkeat palkat ja lyhyet työpäivät ovat ainoita herätteitä, jotka saavat ihmisen voittamaan inhonsa vastenmielisiä työn muotoja kohtaan¹⁴. Samalla ihmiset yleisesti ottaen elävät yhä kuten aina ennenkin, tuskan ja pelon talouden alaisuudessa – sillä ne meistä, jotka elävät mukavuustaloudessa, ovat kuin saarella keskellä myrskyävää merta – ja vaikuttaapa elämän kitkerämpiä makuja yhä erottavista koko

nykyinen utopiakirjallisuus äitelältä ja vesitetyltä. Totta tosiaan, sehän antaa ymmärtää, että kaikkialla on vain alemmuutta.

Huonomuus meillä on aina keskuudessamme, ja sitä sotaisia mielenlaatu armottomasti halveksii. ”Senkin koirat, ikuisestiko te haluatte elää?” kysyi jo Fredrik Suuri¹⁵. ”Kyllä”, vastaavat utopistimme, ”eläkääme ikuisesti ja nostakaamme tasoamme vähin erin”. Parasta nykypäivän ”alemissamme” on, että he ovat raudanlujia ja fyysisesti ja moraalisesti lähes yhtä tunnottomia. Utopianismi näkisi ne pehmeinä ja yliherkkinä, kun taas militarismi säilyttäisi niiden känsäisyyden, mutta muuntaisi sen laadultaan ansiokkaaksi, jota tarvitaan, kun astutaan riviin ja pelastutaan arveluttavalta huonomuudelta. Ihmiset alkavat nähdä kaikki ominaisuutensa arvollisiksi, kun he tietävät, että ryhmä, jota he palvelevat, tarvitsee heitä. Yhteisöstään ylpeä ihminen osaa olla ylpeä itseltäänkin. Sellaista ylpeyttä ei ruoki mikään yhteisö niin kuin armeija. Myönnettäköön, että sitä vastoin ainoa tunne, jonka mielikuva rauhanomaisesta maailmankansalaisten yritteliäisyydestä herättää lukuisten kunnan ihmisten rinnassa, on häpeä siitä, että he kuuluvat *moiseen* yhteisöön. On selvää, että nykyisellään Yhdysvallat näyttää kenraali Lean kaltaisesta henkilöstä pelkältä rupusakilta. Missä on terävyys ja suorasekäisyys, oman tai muiden elämän kunnioitus? Missä on sydäimestä kumpuava velvollisuudentuntoinen ”kyllä” tai ”ei”? Missä on värvätyminen? Missä verivelka? Missä kunnia johonkin kuulumisesta?

Sanottuani näin paljon alustukseksi ja koettamalla ymmärtää joukkoa, johon en itse lukeudu, tunnustan nyt oman utopiani. Uskon vakaasti rauhan lopulta voittavan ja jonkinlaisen sosialistisen tasapainon vähitellen koittavan. Minusta näkemys sodan kohtalonomaisuudesta on hölynpölyä, sillä tiedän, että sotia käydään määrättyistä vaikuttimista, ja että sotaan, kuten muunlaisiinkin pyrkimykseen, vaikuttavat harkitut pidäkkeet ja punta-roinit. Kun kokonaisia kansakuntia muutetaan armeijoiksi, ja kun tuhotiede kilpailee tuotantotieteen kanssa älyllisessä jalostuneisuudessa, näen sodan muuttuvan oman hirviömaisyytensä tähden järjettömyydeksi ja mahdolltomuudeksi. Kohtuullisten vaatimusten on korvattava ylettömät kunnianhimot, joita kansakuntien täytyy ottaa yhteiseksi asiakseen vastustaa. En näe mitään syytä, miksi kaikki tämä ei päätisi niin kelta- kuin valkoihosiinkin kansoihin, ja uskon, että sotatoimet tullaan julistamaan tulevaisuudessa sivistyskansojen keskuudessa virallisesti laittomiksi.

Nämä kaikki uskomukseni tekevät minusta ilman muuta antimilitaristin. Mutta en usko, että rauhan pitäisi olla tai että se tulee olemaan pysyvää maapallolla, elleivät rauhanomaisesti järjestyneet valtiot säilytä joitakin armeijakurin vanhoista aineksista. Pysyvä rauhantalous ei voi olla vain nautintotaloutta. Tulevaisuudessa, joka on enemmän tai vähemmän sosialistinen ja jota kohti ihmiskunta vaikuttaisi kulkeutuvan, meidän täytyy yhtä kaikki paneutua yhdessä ankariin asioihin, jotka vastaavat todellista asemaamme tässä vain osaksi ystävällisissä

maailmassamme. Meidän on luotava uutta tarmoa ja sisukkuutta sen miehekkyyden jatkeeksi, josta sotilaallinen ajattelu niin uskollisesti pitää kiinni. Voimme perustaa ne sotilaselämän pysyville hyville: urheus, velttouden vieroksunta, yksityisestä edusta luopuminen ja komentojen totteleminen muodostavat yhä peruskallion, jolle valtiot rakentuvat – tai muuten on totisesti odotettavissa vaarallisia iskuja joitakin halveksittavia ja hyökkäyksiin houkuttavia valtioita vastaan, aina kun niiden lähistölle muotoutuu jokin sotahenkisen toiminnan keskittymä.

Sota-aatteen kannattajat ovat varmasti oikeassa vakuuttaessaan yhä uudelleen, että alkuaan sotimalla hankitut sotilashyveet kuuluvat ihmiskunnan ehdottomiin ja pysyviin hyveisiin. Isänmaallinen ylpeys ja valloitus halu ovat sotilaallisissa muodoissaan lopulta vain erityistapauksia yleisemmästä ja kestävämmästä kilpailullisuudesta. Ne ovat sen ensi muoto, mutta ei ole mitään syytä olettaa, että ne olisivat sen viimeinen muoto. Nykyään ihmiset ovat ylpeitä kuuluessaan valloittajakansaansa ja luopuvat mukisematta persoonastaan ja varallisuudesta, jos he siten välttävät alistamisen. Mutta kuka voi olla varma, etteivätkö ihmiset ala nähdä *valtionsa muut piirteet* samalla lailla ylpeyden ja häpeän valossa ajan, kasvatuksen ja uusien vaikutteiden myötä? Mikseivät ihmiset voisi jonain päivänä tuntea, että veren tai hien arvoista onkin kuulua johonkin *missä tabansa* ihanteellisessa mielessä parempaan yhteiskuntaan. Eivätkö he voisi tuntea tyrmistynyttä häpeää, jos heidän yhteisönsä onkin millä hyvänsä tavalla kehno? Tällaista kansalaispaloa tuntevat joka päivä yhä useammat yksilöt. Tarvitsee vain puhalttaa kipinään, niin koko väestössä roihahtaa liekki ja kansalaiskunnian vakaa moraalijärjestelmä nousee vanhan sotilaskunniamoraalin raunioille. Yksilön saa otteeseensa koko yhteiskunnan usko. Sotatoimi on tähän saakka pitänyt meitä kuin ruuvipuristimessa, mutta rakentavammat pyyteet saattavat tulevaisuudessa käydä yhtä velvoittaviksi ja saada ihmiset ottamaan yksilöinä yhtä raskaan taakan kannettavakseen.

Koetan esittää ajatukseni konkreettisemmin. Ei pidä närkästyä pelkästä elämän kovuudesta, eikä ihmisen pakosta raataa ja kärsiä. Planeettamme olot ovat mitkä ovat, ja meidän on tultava niiden kanssa toimeen. Mutta että niin monet joutuvat vain sattumalta, syntyperänsä ja olosuhteiden vuoksi elämään elämää, joka muodostuu yksinomaan tauottomasta raadannasta, kärsimyksistä, kovasta osasta ja alemmuudesta, kun taas toiset syntyperänsä ansiosta, yhtä syyttään, eivät joudu maistamaan vaikeaa elämää lainkaan – *tämä* saa ajattelevan ihmisen suuttumaan. Meidän kaikkien kannalta saattaa olla lopulta häpeällistä, että joidenkin meistä on kamppailtava koko ajan ja toiset elävät epämiehekkään mukavasti. Tässä ajatukseni: sen sijaan, että värvätään väkeä sodankäyntiä varten, voitaisiinkin värvätä koko joukko nuoria ja muodostaa heistä joiksikin vuosiksi armeija taisteluun *luontoa* vastaan, jolloin epäoikeudenmukaisuus tasaantuisi ja valtiolle koituisi lukuisia muitakin etuja. Sotilaallisen sisukkuuden ja kurinalaisuuden ihanteet kutoutuisivat kehittyvään kansankudokseen. Keltään ei jäisi

huomaamatta, kuten ylellisiltä luokilta nykyisin jää, ihmisen todelliset suhteet elinpaikkaansa maapalloon sekä korkeamman elämänsä pysyvästi lujiin ja tukeviin perustuksiin. Hienoja nuorukaisia valikoitaisiin omien toiveidensa mukaisesti töihin hiili- ja rautakaivoksiin, rautatijuniin ja joulukuisiin kalastajalauveisiin, tiskaamaan, pyykkäämään ja ikkunoita pesemään, teitä rakentamaan ja tunneleita poraamaan, terästehtaisiin ja voimalaitoksiin sekä pilvenpiirtäjien rakennustelineille: jotta heistä karsiutuisi lapsekkuus, ja jotta he voisivat palata yhteiskuntaan tervein mielin ja selväpäisin ajatuksin. Näin he ikään kuin maksaisivat verellään, osallistuisivat ihmisen ikaikaiseen sodankäyntiin luontoa vastaan: he voisivat astella maan kamaralla ylväämmin, ansaitsisivat naisten arvostuksen ja olisivat parempia isä ja opettajia seuraavalle sukupolvelle.

Sellainen värväystoiminta ja sitä edellyttävä yleisen mielipiteen tila ja sen kantamat moraaliset tulokset säilyttäisivät rauhanomaisessa sivilisaatiossa miehekkäät hyveet, joiden sodankäynnin puolestapuhujat niin kovasti pelkäävät katoavan rauhan aikana. Karaistuisimme ja ryhdistyisimme mahdollisimman vähällä paatumuksella ja ankaralla, iloisesti tehdyllä työllä. Palvelusaikahan olisi vain väliaikainen eikä uhkaisi pilata koko yksilön loppuelämää, kuten asepalvelus nykyisin. Tämä olisi ”moraalinen vastine” sodankäynnille. Tähän saakka sota on ollut ainoa voima, joka saa kokonaisen yhteiskunnan puhaltamaan yhteiseen hiileen, ja kunnes tilalle saadaan järjestettyä jokin korvaava voima, uskon sodankäynnin jatkuvan tavalla tai toisella. Mutta epäilemättä sosiaalinen ihminen tavallisine, aikanaan tietyn vahvuiseksi kehittyneine ylpeyden ja häpeän aiheineen pystyy kehittämään luonnostelemäni kaltaisen tai jonkin toisenlaisen, yhtä tepsivän moraalisen vastineen, joka olisi yhtä lailla miehekäs. Vaikka utopiani tuntuukin tällä hetkellä äärettömän kaukaiselta, ajan ja taidokkaan mielipiteenmuokkauksen myötä ihmiset kyllä tajuavat historialliset mahdollisuutensa.

Sotilasluonnetyyppejä voidaan kasvattaa ilman sotaakin. Kunnianhimo ja pyyteettömyys versovat muualakin. Papit ja lääkärit ovat tavallaan kasvatetut siihen, ja meidän tulisi kaikkien tuntea jossain määrin velvoitusta, jos katsomme työmme palvelevan valtiota. Meidän tulisi olla *omistautuneita*, kuten sotilaat armeijassa, jolloin ylpeytemme kasvaisi. Voisimme olla häpeilemättä köyhiä samalla lailla kuin armeijan upseerit. Meidän pitää vain saada syyttymään kansalaistunto samoin kun tähänastinen historia on onnistunut leimahduttamaan vain sotilastuntoa.

”Armeijalaitos”, Sanoi H. G. Wells, ”on monin tavoin kaikista organisaatioista rauhanomaisimpia. Kun nykyihminen astuu valehtelun, tönimisen, petkutuksen, pötypuheiden ja kaikenlaisen hajanaisen touhuilun hälisevältä kadulta kasarmiaukealle, hän astuu samalla korkeampaan sosiaaliseen suunnitelmaan, palveluksen, yhteistyön ja äärettömästi kunnioitettavamman kilvoittelun ilmanalaan. Kasarmilla ihmisillä ei teetetä työtä, jossa he rappeutuisivat, koska siellä heidän tehtäväkseen ei ole mitään vä-

litöntä työtä. Heitä ruokitaan, harjoitetaan ja koulitaan parempia tehtäviä varten. Täällä ihmisen oletetaan yleisemmän epäitsekkyuden eikä itsekkyyden avulla.”¹⁶ Niin karua kuin elämä kasarmilla kenties onkin, se soveltuu melko hyvin ihmisen ikivanhalle luonteelle, ja sillä on korkeammat puolensa, joita Wells mainiosti kuvailee. Wells lisää, että hänen mielestään järjestyksen ja kurin käsitteet, palveluksen ja omistautumisen sekä fyysisen kunnan, uupumattoman harjoituksen ja universaalien vastuun perinteet, joita yleinen asevelvollisuus opettaa nykyisin Euroopan valtioissa, säilyvät pysyvinä luonteenpiirteinä vielä silloinkin, kun lopullista rauhaa juhlistavissa ilotulituksissa on ammuttu vihoviimeinen raketti¹⁷. Näin uskon itsekin. Olisi yksinkertaisesti tolkutonta, jos ainoa voima, joka pystyisi työstämään kunnian ihanteitamme ja tehokkuusnormejamme englantilaisiin tai yhdysvaltalaisiin luonteesiin, olisi pelko tulla saksalaisten tai japanilaisten tappamaksi. Pelko on mahtava voima. Se ei kuitenkaan ole, kuten sotaintoilijat uskovat ja ko-

ettavat saada meidätkin uskomaan, ainoa tunnettu heräte, joka terävöittää ihmisten henkisiä voimavaroja. Utopiani vaatima yleisen mielipiteen muutos on valtavasti vähäisempi kuin se kuilu, joka erottaa toisistaan niiden mustien sotureiden mielenlaadun, jotka rhyttivät Stanleyn joukkion Kongossa kannibalistisine ”Lihaa! Lihaa!” -sotahuutoineen, ja minkä tahansa sivistysvaltion ”kenraalikunnan” mielenlaadun¹⁸. Historia on osoittanut, että rivimiesten ja johtajien välinen juopa on ylitettävissä. Minun utopiani ja nykyisen mielipideilmaston välinen kuilu on paljon helpommin ylitettävissä.

Suomentanut Antti Immonen

(alun perin: *The Moral Equivalent of War* (1906).
Teoksessa *The Works of William James*. Toim.
Frederick Burkhardt, Fredson Bowers & Ignas K.
Skrupskelis. Harvard University Press, Cambridge,
Mass. 1982, IX, 162–173)

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Yleisesti ”Milon Venuksena” (n. 130–100 eaa.) tunnettu naishahmoinen veistos on kreikkalaiselta nimeltään Meloksen Afrodite. – Suom. huom.
- 2 Matthew Arnold (1822–1888) oli brittirunoilija ja tiukka kirjallisuuskriitikko, joka ihaili kreikkalaisten kirjailijoiden pelkistettyä ja hyvin jäseneltyä tyyliä. – Suom. huom.
- 3 Thukydidēs, *Peloponnesolaissota* I–II. Suom. J. A. Hollo. WSOY, Helsinki 1964, 2.89, 2.104, 2.105, 2.116. – Suom. huom.
- 4 ”Paullus Aemilius” tarkoittaa Lucius Aemilius Paullus Macedonicusta (229–160 eaa.), roomalaista sotapäällikköä ja valtiomiestä. Jamesin näkemys Aleksanterista ja Paulluksesta lienee peräisin Plutarkhoksen antiikin merkkihenkilöitä käsittelevistä elämäkertoista (osa Plutarkhoksen teksteistä on ilmestynyt suomeksi teoksessa Plutarkhos, *Kuuluisien miesten elämäkertoja*. Suom. Kalle Suuronen. WSOY, Helsinki 1955). Sitaatti Brutuksen jaloudesta, ks. William Shakespeare, *Julius Caesar*. Suom. Lauri Sipari. WSOY, Helsinki 2006, 5.5.74 (s. 171). – Suom. huom.
- 5 Toinen buurisota käytiin Etelä-Afrikan alueella 1899–1902. James puhuu tässä briteistä ja afrikaaneista. Sotaan osallistuivat myös Uusi-Seelanti, Australia ja Kanada. – Suom. huom.
- 6 William McKinley (1843–1901), Yhdysvaltain presidentti vuosina 1897–1901. Vuonna 1898 käytiin Espanjan ja Yhdysvaltain välinen sota, jonka voitetaan Yhdysvallat sai haltuunsa Espanjan siirtomaat Karibiassa ja Tyynellämerellä. – Suom. huom.
- 7 *In posse* (lat.), mahdollisesti; *in actu*, aktuaalisesti, todellisuudessa. – Suom. huom.
- 8 Theodore Roosevelt (1858–1919) oli Yhdysvaltojen presidentti vuosina 1901–1909. Hän oli kannattanut aiemmin Yhdysvaltojen pyrkimyksiä laajentua ja ottaa alueita Aasiasta haltuunsa, mutta alkoi presidentiksi nimittämisen jälkeen epäillä näiden linjausten mielekkyyttä. Hän sai myös vuonna 1906 rauhanpalkinnon toimittuaan rauhanvälittäjänä Venäjän–Japanin sodassa. – Suom. huom.
- 9 Yhdysvaltalainen kenraali Homer Lea (1876–1912) kirjoitti lukuisia teoksia maailmanpolitiikasta. Tässä mainittu teos on tarkemmin *The Valor of Ignorance*. Harper & Brothers, London 1909. – Suom. huom.
- 10 Sebald Rudolf Steinmetz (1862–1940), alankomaalainen etnologi ja sosiologi, *Die Philosophie des Krieges*. Barth, Leipzig 1907. – Suom. huom.
- 11 ”Maailman historia on maailman tuomio.” Lausuma on Friedrich Schillerin (1759–1805) runosta ”Resignation” (1786). – Suom. huom.
- 12 Simon Nelson Patten (1852–1922) oli yhdysvaltalainen taloustieteilijä, joka ennusteli ensimmäisten joukossa talouden painopisteen siirtymistä pelkästä perustarpeiden tyydyttämisestä ylen-
- 13 määräiseen kuluttamiseen. Siirtymästä ”kiputaloudesta nautintotalouteen” ks. *The Theory of Social Forces*. American Academy of Political and Social Science, Philadelphia 1896, luku IV. – Suom. huom.
- 14 John Jay Chapman (1862–1933), yhdysvaltalainen kirjailija. – Suom. huom.
- 15 Goldsworthy Lowes Dickinson (1862–1932), englantilainen historioitsija ja tunnettu pasifisti. James viittaa Goldsworthyyn teokseen *Justice and Liberty*, Houghton Mifflin Company, Boston 1909. – Suom. huom.
- 16 *Ihr verfluchten Racker, wollt ihr denn ewig leben?* Näin kerrotaan Fredrik Suuren (1712–1786) huudahtaneen miehilleen Kolinin taistelussa 18.6.1757. Ks. esim. Christopher Duffy, *Frederick the Great. A Military Life*. Routledge & Kegan Paul, London 1985. – Suom. huom.
- 17 *First and Last Things, A Confession and a Rule of Life*. G. P. Putnam’s Sons, New York 1908, 215. [Herbert George Wells (1866–1946), englantilainen kirjailija. – Suom. huom.]
- 18 Sama, 226.
- 19 Sir Henry Morton Stanley (1841–1904) mainitsee sattumuksen teoksessaan *Through the Dark Continent, or, The Sources of the Nile around the Great Lakes of Equatorial Africa and down the Livingstone River to the Atlantic Ocean*, I–II. Vol. 2. G. Newnes, London 1899, 156–157. – Suom. huom.

